

Dr. Váczy Mária:

AZ ÉLELMISZERTERMELES ÉS -FOGYASZTÁS FEJLŐDESE AZ ELMULT
ÉVTIZEDEKBEN A TŐKÉS VILÁGGAZDASÁGBAN

A II. világháborút követően a fejlett tőkésországok mezőgazdaságában mélyreható változások mentek végbe. Átalakultak a mezőgazdaság anyagi-technikai alapjai, megváltozott a mezőgazdaság és a mezőgazdaságon kívüli ágazatok kapcsolata, tovább erősödött a monopóliumok behatolása - elsősorban a vertikális integráció keretében - a mezőgazdaságba, valamint az élelmiszerfeldolgozás és forgalmazás területére, s széleskörűvé vált a tőkés állam mezőgazdaságot szabályozó tevékenysége. Mindezek a folyamatok is közrejátszottak abban, hogy a mezőgazdasági termelés mind mennyiségét, mind termelékenységének színvonalát tekintve jelentősen emelkedett, s javult a népesség élelmiszerellátásának színvonala.

Míg a fejlett tőkésországok mezőgazdaságában jelentős fejlődés ment végbe, a fejlődő országokban a gyarmati rendszer maradványai, a társadalmi-gazdasági elmaradottság jelentős akadályt jelentették a mezőgazdasági- és élelmiszertermelés fejlesztésének is. Bár ezekben az országokban is emelkedett a mezőgazdasági termelés és élelmiszerfogyasztás színvonala, mind világosabbá vált, - különösen az utóbbi évtizedben - hogy a világ egyre súlyosabb élelmezési gondokkal küzd. Ha a fejlett és fejlődő országok mezőgazdaságának és élelmiszerfogyasztásának fejlődését a tőkés világgazdaságon belül vizsgáljuk, olyan tendenciákat fi-

gyelhetünk meg, amelyek maguk is meghatározó módon járultak hozzá az un. élelmezési problémákhoz, a feszültségek kialakulásához. Ugyanakkor e fejlődési folyamatok a tőkés gazdaság /és világgazdaság/ fejlődésének törvényszerűségeiből fakadnak, s szoros összefüggésben vannak a tőkés világgazdaságban az elmúlt évtizedekben végbement fejlődéssel is.

1. Az élelmiszertermelés és -kereslet alakulása a fejlett és fejlődő tőkésországokban

A második világháború óta eltelt időszakban mind a fejlett, mind a fejlődő tőkésországokban jelentős mértékben, közel kétszeresére emelkedett a mezőgazdasági- és élelmiszertermelés. E számottevő mennyiségi növekedés azonban a termelés növekedési ütemének fokozatos mérséklődése mellett ment végbe. Mint az 1. táblázat adatai mutatják, a hetvenes években már igen alacsony volt mind az össztermelés, mind az egy főre jutó termelés évi növekedése. Továbbá jelentős eltérések tapasztalhatók a fejlett és fejlődő országokban elért növekedés között is. A termelés fejlődésének ez a tendenciája - különösen ha figyelembe vesszük az évenkénti igen jelentős termésszűküléseket - kétségkívül maga is nagymértékben hozzájárult az élelmezési helyzet labilitásához. Ezzel egyidejűleg azonban mind erőteljesebben jelentkeztek azok a negatív társadalmi hatások is, amelyek a tőkés gazdaság és mezőgazdaság fejlődésében gyökereznek, s amelyek magának az élelmiszertermelés fejlődésének

is korlátozóí. Itt mindenekelőtt az élelmiszertermelés piaci feltételeinek változására, a kereslet alakulására, az élelmiszertermelés és -fogyasztás ellentmondásának kiéleződésére szeretnék utalni.

Egyrészt igaz, hogy a termelés növekedési ütemének mérséklődése egy olyan időszakban következett be, amikor az élelmiszerek iránti potenciális szükséglet folyamatosan emelkedett. Ezt elsősorban a népesség növekedési üteme jelzi, amely az elmúlt évtizedekben változatlan - világátlagban évi, 1,9 százalékos - volt. Ha ehhez még a tőkés világ lakosságának jelentős hányadát kitevő éhezők és gyengén tápláltak számát is figyelembe vesszük, akkor az igények növekedése még nagyobb mértékűnek tekinthető, mint amit a népességváltozás jelez. Másrészt nem valószínű, hogy ez az élelmiszerszükséglet-többlet mint kereslet-többlet megjelent az élelmiszerek piacán és ösztönzőleg hatott akár nemzeti, akár nemzetközi méretekben a termelés fokozására. Az elmúlt évek fejlődési tendenciái mindenesetre azt mutatják, hogy az élelmiszerek iránti kereslet /és az élelmiszerfogyasztás is/ lassabb ütemben emelkedett, mint az élelmiszerek iránti szükséglet,^{1/} és a kereslet mérsékelt növekedése fékezőleg hatott a termelés növekedésére. Ez a hatás akár közvetlenül, akár közvetve, a tőkés állam gazdaság- és agrárpolitikáján, vagy a nemzetközi gazdasági kapcsolatok rendszerén keresztül, eltérő intenzitással érvényesült az egyes tőkésországokban illetve a fejlett és a fejlődő országok csoportjában.

A fejlett tőkésországokban az élelmiszertermelés lassabb ütemben emelkedett, mint a világátlag, de még ez a mérsékelt nö-

vekedés is biztosította - a népesség növekedési ütemének egyidejű csökkenése mellett - az egy főre jutó termelés emelkedését. Ez utóbbi növekedési üteme másfél-kétszerese volt a világátlagnak. /Lásd az 1. táblázatot./

Mind a rendelkezésre álló élelmiszerek mennyiségének kedvező alakulása, mind a lakosság vásárlóerejének növekedése lehetővé tette, hogy az élelmiszerfogyasztás - kalóriaértékben kifejezve - 1961-63 és 1975-77 évek között mintegy 6 százalékkal emelkedett és a hetvenes években már 31 százalékkal volt magasabb az élettanilag is szükséges átlagnál. /Lásd a 2. táblázatot./ Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a fejlett tőkésországokban a lakosság valamennyi rétege jól táplált, mintegy 3 százalékuk ezen országokban sem jut elegendő táplálékhoz.^{2/}

Az élelmiszerfogyasztás szintjének emelkedésével az élelmiszerkereslet jövedelemrugalmassága is csökkent.^{3/} A jövedelmek emelkedésével a fogyasztói kereslet változása elsősorban nem a kereslet mennyiségi növekedésében, hanem minőségi, szerkezeti átalakulásában jelentkezett, azaz jelentősen emelkedett az állati eredetű fehérjék, /hus, tej, tojás stb. termékek/ valamint a zöldség- és gyümölcsfélék keresletének ill. fogyasztásának aránya.

Az élelmiszerkereslet mérsékelt emelkedése és szerkezetének átalakulása következtében az élelmiszertermelés mégannyira szerény növekedése is meghaladta a belföldi keresletet, feleslegek felhalmozódásához, a piaci egyensúly megbomlásához vezetett. A monopoltőkés államok agrárpolitikájának homlokterébe így a mezőgazdasági termelés - ezen belül is az élelmiszertermelés -

korlátozása került. Itt azonban célszerű külön is megvizsgálni Nyugat-Európa, - ezen belül is az EK - valamint Észak-Amerika, különösen az USA élelmiszertermelésének piaci helyzetét.

Az EK élelmiszerfeleslegei és a termelés mennyiségi korlátozására hozott intézkedései ismertek, ezért most csak egy mozzanatra szeretnék utalni. Az EK országokban a termelés visszafogása nemcsak a feleslegek leépítése és a tárolásával kapcsolatos óriási kiadások mérséklése miatt vált az agrárpolitika egyik kulcskérdésévé, hanem azért is, mert ezek a feleslegek egyáltalán nem, vagy csak korlátozott mértékben exportképesek. Egyrészt olyan termékekből képződtek, amelyek iránt a világpiacon nem volt kereslet. Pontosabban fogalmazva, az élelmiszerhiánnyal küzdő országok kereslete elsősorban nem ilyen termékek iránt jelentkezik, mert ezek önmagukban a lakosság ellátásának javítására - akár segélyek formájában is - csak részben alkalmasak.^{4/} /Pl. tejpor, vaj, vaj-olaj, bor stb./. Másrészt, más élelmiszerexportáló országok konkurrenciája miatt az EK drága termékei a világpiacon csak igen jelentős exportszubszenciókkal értékesíthetők. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy az exportlehetőségek "relatív" korlátozottságában a Közösség agrárpolitikájának protekciónizmusa szintén nem elhanyagolható szerepet játszik.

Észak-Amerikában - elsősorban az Egyesült Államokban - az EK-hoz hasonlóan számos, az élelmiszertermelés növekedését korlátozó intézkedést vezettek be a kínálat mérséklése és az árak védelme érdekében. Az USA-ban az ötvenes-hatvanas években pl. az úgynevezett "föld-bank" program keretében évente 4 milliárd

dollárt használtak fel arra, hogy mintegy 25 millió hektár termőföldet a termelésből kivonjanak.^{5/} A hetvenes évek elején azonban, amikor a világpiacon az élelmiszerkereslet - elsősorban a gabonafélék kereslete - erőteljesen emelkedett, felfüggesztették a termelést korlátozó intézkedéseket. Ennek eredményeképpen mind a mezőgazdasági termelés, mind a gabonatermelés jelentősen emelkedett. Ezt mutatja, hogy Észak-Amerika gabonatermelése 1970 és 1975 között évente 5,3 százalékkal nőtt, szemben a hatvanas évekre jellemző 1,9 százalékkal. Ezzel egyidőben az USA agrárexportja is fokozódott, 1974-ben háromszorosa volt az 1970 évinek.^{6/}

A világpiaci lehetőségek kihasználásában nemcsak az Egyesült Államok külpolitikai céljai és gabonaexportőr monopóliumainak profitérdekei játszottak fontos szerepet, hanem az agrárexportnak az USA külkereskedelmi mérlegére gyakorolt hatása is. Ebben "az időszakban az Egyesült Államok külkereskedelmi passzívuma meghaladta az évi 17 milliárd dollárt. Ezen belül az élelmiszer-gazdaság közel 10 milliárd nettó többlettel zárt, nélküle a passzívum 60 százalékkal lett volna nagyobb".^{7/} S nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy ez az időszak a dollárválság kirobbanásának időszaka is, ezért az Egyesült Államok számára fontos volt, hogy a világpiacon jelentkező élelmiszerkeresletet saját nemzetközi gazdasági /és politikai/ pozíciójának erősítésére felhasználja.

A hetvenes évek második felében, amikor a gabonafélék világpiaci ára csökkent, s a gabonataralékok is feltöltődtek, újból életbe léptették a termelést és a vetésterületet korlátozó intézkedéseket. Így 1978-ra a buza vetésterületének 20, a kukorica, árpa stb. vetésterületének 10 százalékos csökkentését irányozták elő,

hogy mérsékeljék a gabonafélék világpiaci és belföldi kínálatát.^{8/}

Míg az elmúlt évtizedekben a fejlett országokban az élelmiszertermelés visszafogására törekedtek, addig a fejlődő országokban a termelés "elégtelensége" jelentette és jelenti még ma is az alapvető problémát.

A fejlődő országok egészének élelmiszertermelése a hatvanas években erőteljesen, a világátlagot meghaladó mértékben emelkedett. A hetvenes években azonban oly mértékben visszaesett a fejlődés, hogy számos fejlődő országban ez az egy főre jutó termelés csökkenését eredményezte, és az importfüggőség nagymértékű fokozódásával járt együtt. /Lásd az 1. táblázatot./

Még kedvezőtlenebbül alakult a fejlődő országok élelmezési helyzete, ha az élelmiszerfogyasztás szintjét vizsgáljuk. Az átlagos kalóriafogyasztás a fejlődő országok összességében nem éri el az élettanilag szükségesnek tartott színvonalat sem. /Lásd a 2. táblázatot./ A legkedvezőtlenebb a helyzet Afrikában és Ázsiában, ezen belül is a Távols-Keleten. 49 afrikai államból 41-ben, 37 ázsiai országból 26-ban maradt el a fogyasztás átlagos szintje az élettanilag szükségesestől, számos országban pedig nem éri el a napi 2000 Kcal-t sem. E csoportba tartoznak pl. Csad, Mauritánia, Felső-Volta, India, Zaire, Banglades, Bolivia. A hetvenes évek elején, különösen 1972 és 1974 között a fejlődő országok egész sorában a korábbi évekhez képest jelentősen csökkent az egy főre jutó fogyasztás szintje is. Így az évtized folyamán elért növekedés is, amely a vizsgált időszakban átlagosan évi 0,4 % volt, legfeljebb csak a hatvanas évek átlagos fogyasztási szintjének újbóli elérését tette lehetővé és csak néhány ország

esetében jelentette annak meghaladását.^{9/}

A fogyasztás átlagos nagyságához hasonlóan kedvezőtlen a fogyasztás szerkezete is. A napi kalóriafelvételen belül a növényi eredetű élelmiszerek aránya meghaladja a 90 százalékot. Különösen magas a gabonafélék fogyasztása, ezek adják a kalória-fogyasztás 54-65 százalékát.^{10/} A fejlődő országokban az elmúlt évtizedben az ellátottsági szint emelkedése is jelentős részben a magas kalória tartalmu gabonafélék fogyasztása arányának emelkedéséből adódott, melyet elsősorban Afrika és Távol-Kelet egyes országaiban a fokozódó gabonaimport és gabonasegélyek biztosítottak.

Az élelmiszerfogyasztás rövid áttekintése is mutatja, hogy a fejlődő országokban az élelmezési helyzet - bár a hatvanas években a termelés kedvezően alakult - az elmúlt két évtizedben alig változott, a hetvenes években pedig mind a termelés, mind a fogyasztás helyzete valamelyest rosszabbodott is.

E folyamat alapvető oka kétségtelenül a fejlődő országok társadalmi-gazdasági elmaradottságában és világgazdasági függőségében gyökerezik, amely nem tette /és nem teszi/ lehetővé sem a mezőgazdasági- és élelmiszertermelés fejlesztéséhez /a társadalmi ujratermelési és áruforgalmi folyamataiba való intenzivebb bekapcsolódásához/, sem a lakosság jövedelmének és vásárlóerejének lényeges emelkedéséhez szükséges anyagi erőforrások képződését.

A vásárlóerő lassu növekedése illetve elégtelensége két vonatkozásban is kihat az élelmiszertermelés alakulására. Egyrészt a jövedelmek átlagosan alacsony szintje mellett a jövede-

lemelosztás egyenlőtlensége következtében a jövedelemkoncentráció igen magas ezekben az országokban. A jövedelemszint emelkedésével ez csak fokozódik, így a lakosság jelentős része olyan alacsony jövedelemmel rendelkezik, hogy ez csak nagyon alacsony szintű fogyasztást és fogyasztásnövekedést /és keresletnövekedést/ eredményez. Ezt mutatja a táplálkozás átlagosan alacsony szintje mellett az éhezők és gyengén tápláltak számának növekedése, de részben az is, hogy számos fejlődő országban a kedvezőbb piaci feltételekkel rendelkező exportágazatok /pl. kávé, kakaó stb./ fejlesztését helyezték előtérbe az élelmiszer-önellátás szintjének növelésével szemben. Másrészt a fejlődő országok sem rendelkeznek elegendő jövedelemmel ahhoz, hogy a termelés fejlesztéséhez szükséges eszközöket /műtrágyát, növényvédőszer stb./ - mivel saját ipari bázisuk ezt nem biztosítja - a fejlett tőkésországokból beszerezzék. Másfelől, hogy a hazai élelmiszerhiányt az import fokozásával fedezzük. A nem olajexportáló fejlődő országok fizetési mérleghiánya 1973 és 1975 között közel három és félszeresére emelkedett, 1975-ben elérte a 38 milliárd dollárt, s bár az évtized második felében mérséklődött ez a hiány, 1978-ban még mindig közel háromszorosa volt az 1973 évinek.^{11/} A jövedelemnövekedés hatását jól mutatja a relative magas jövedelemmel rendelkező /ahol az egy főre jutó GDP meghaladja a 700 dollárt/ és az olajexportáló országok példája. Ezekben az országokban mind az élelmiszertermelés, mind az élelmiszerfogyasztás jelentősen emelkedett. /Lásd az 1. és a 3. táblázatot./

Az élelmiszertermelés és -kereslet fejlődésének e vázlatos

áttekintése alapján is látható, hogy a tőkésországokban a termelés növekedési üteme mérséklődésének háttérében az élelmiszerek iránti kereslet lassu ütemű illetve figyelembe véve a fogyasztás feszültségeit is - nem kielégítő mértékű emelkedése áll. A termelés hosszabb távon nem a növekvő népességhez, valamint az éhezés és gyengén tápláltság megszüntetéséhez nélkülözhetetlen élelmiszercsúszáshoz igazodott. Itt nem másról van szó, mint arról, hogy az élelmiszertermelés is, mint bármely más területe a termelésnek, a kapitalizmus piactörvényeinek, a monopóliumok profitérdekeinek alárendelten fejlődik. Ha a tőkés világ egészét nézzük, az élelmiszertermelés növekedése /ill. mérséklődése/ olyan mértékű volt, amilyen mértékben és irányban az élelmiszerkereslet változott. A termelés és fogyasztás ellentmondása itt azonban már nemcsak nemzeti síkon, hanem a tőkés termelési viszonyok nemzetközi rendszerén keresztül a tőkés világgazdaság egészében jelentkezett és a nemzetek, régiók közötti gazdasági kapcsolatokban is felszínre került.

2. A termelés és fogyasztás differenciálódása a fejlett és fejlődő tőkésországok között

A termelés és fogyasztás ellentmondásának kiéleződése együtt járt mind a termelés, mind a fogyasztás szintjének a fejlett és fejlődő tőkésországok közötti további polarizálódásával és differenciálódásával.

Az élelmiszertermelés oldaláról vizsgálva ez azt jelenti, hogy a mezőgazdasági termelés fejlettségében, hatékonyságában

fennálló korábbi különbségek egyáltalán nem, vagy alig mérséklődtek a fejlett és fejlődő országok között. A hozam- és ráfordítási szintek növekedési rátája a fejlődő országokban majdnem olyan magas, vagy talán esetenként magasabb volt, mint a fejlettekében, az abszolút különbség azonban ennek ellenére gyakran nőtt. A hektáronkénti műtrágyafelhasználás, amely a hozamok növelésének egyik fontos eszköze, erre a legjobb példa.

"1963-tól 1977-ig a fejlődő országokban ez évente 13 százalékkal nőtt, évi 7 százalékkal a fejlett országokban. Mégis a differencia a két országcsoport között abszolút mértékben nőtt. A fejlődő országokban 9 kg-ról 29 kg-ra emelkedett a műtrágyafelhasználás hektáronként, ugyanakkor a fejlettekben 85 kg-ról 166 kg-ra."^{12/} A terméshozamok átlagosan kétszer, a munka termelékenységéé 8-9-szer magasabb a fejlett országokban, mint a fejlődőekben.^{13/} Így pl. a legfontosabb élelmiszerek, a gabonafélék termésátlaga a fejlett országokban a hatvanas évek elején 2,1-szer, a hetvenes évek közepén 2,2-szer volt magasabb, mint a fejlődő országokban. Még szembetűnőbb a különbség, ha az abszolút nagyságokat nézzük: a fejlett országokban 1,7 tonnával termelt több hektáronként, mint a fejlődőekben. /Lásd a 4. táblázatot./

Az élelmiszerfogyasztást vizsgálva ez a differenciálódási folyamat egyrészt a fogyasztás szintjének változatlanul fennálló különbségeiben jelentkezik. Bár a fejlődő országokban is emelkedett - ha szerény mértékben is - a fogyasztás szintje, az átlagos kalóriafogyasztás 50 százalékkal, az állati eredetű fehérjefogyasztás pedig közel ötször magasabb a fejlett országok-

ban. Ez utóbbiakban átlagosan napi 54 gr., míg az előbbiekben az elmúlt évtizedekben változatlanul 11 gr volt a fejenkénti átlag.^{14/} Másrészt, míg a fejlett országokban az élelmiszerfogyasztás mindinkább egy táplálkozás-élettanilag is megfelelőbb szerkezethez közeledik, /s némely esetben már túlfogyasztást is jelent/ addig a fejlődő országokban ill. ezek jelentős részében nemcsak hogy az élettanilag szükséges szintet nem éri el, hanem összetétele is egyoldalú, s messze elmarad mind a fejlett országokétól, mind az élettanilag is kedvező fogyasztási szerkezettől.

Az élelmiszertermelésben és -fogyasztásban a fejlett és fejlődő országok között fennálló különbségek, s ezek mértékének fokozódása egyfelől azt jelentik, hogy a rendelkezésre álló élelmiszerek és "élelmiszerfeleslegek", valamint ezek termelésének lehetősége mindinkább a fejlett tőkésországokban koncentrálódik, másfelől a potenciális fogyasztók, /a népesség számát, valamint a fogyasztás és a táplálkozás-fiziológiai szükségletek eltérését figyelembe véve/ az "élelmiszerezűkséglek" a fejlődő országokban összpontosul, vagyis itt mind nagyobb "élelmiszerhiányok" keletkeznek. A legfontosabb élelmiszerek közül a gabonafélék 53, a hústermelés 43 százaléka a fejlett országokból származik, ugyanakkor a tőkés világ népességének több mint 70 százaléka a fejlődő országokban él.^{15/}

Másképpen kifejezve ez azt is jelenti, hogy az élelmiszerek nemzetközi kereskedelmének jelentősége - a "hiányok" fedezése a "feleslegek" importja révén - fokozódott és fokozódik az

élelmiszerhiánnyal küzdő országok élelmiszerellátásában. Különösen így van ez, ha figyelembe vesszük, hogy a fejlődő országok csak hosszabb távon válnak képessé az önellátottság elérésére. Ugyanakkor az élelmiszerimport növekvő szerepe jelentős mértékben hozzájárul ill. hozzájárulhat a fejlődő országok élelmezési helyzetének labilitásához, s ezen keresztül - mivel itt nem egy-egy országról, hanem országok egész soráról van szó - az egész tőkés világ élelmezési helyzetének labilitásához is. Részben azért, hogy az exportálható árualapokkal rendelkező országok mezőgazdasági termelési politikája /pl. a termelés korlátozása/, vagy az időjárás miatti termés kiesések az élelmiszerek nemzetközi kereskedelmén keresztül befolyásolhatják az importáló országok élelmezési helyzetét is, hanem részben azért is, hogy a politikai viszonyok változása, egyes országok külpolitikai döntései is befolyásolhatják az élelmiszerexportot, ennek árát, volumenét, "feltételeit", s ezáltal fokozhatják az importáló országok nemcsak gazdasági, de politikai kiszolgáltatottságát, alárendeltségét és függőségét is és hozzájárulhatnak a nemzetközi gazdasági és politikai feszültségek kiéleződéséhez is. Ennek a veszélynek a realitását fogalmazza meg egy nyugat-német kutató, amikor így ír: "Az élelmiszerönellátás egy meghatározott szintjének a biztosítása világszerte a politika központi célja, hogy - az élelmiszerellátás fontos kérdésében a külföldről való függésen keresztül - az államok szuverén döntési szabadsága ne korlátozódjék. A fejlődő országokban ez a cél különösen jelentős súllyal bír, minthogy függetlenségük elnyerése után alig néhány évvel különösen érzékenyek a külföldi beavatkozással és gyámkodással szemben."^{16/}

J e g y z e t e k

- 1/ Az élelmiszerszükséglet minimális és mindenképpen kielégítendő átlagos szintjének azt a napi kalóriafelvételt ill. az ennek megfelelő élelmiszer mennyiség elfogyasztását tekintjük, amely mellett már megszűnik az éhezés és alultápláltság. A WHO meghatározása alapján éhező és alultáplált az, akinek élelmiszerfogyasztása hosszabb időn keresztül a minimális /1900-2000 Kcal/ napi kalóriafelvételt nem biztosítja. Az élelmiszerszükséglet egy magasabb - de ma még nem mindenhol kielégíthető - szintjének a hiányos táplálkozás megszűnését tekinthetjük. Hiányosan táplált - szintén a WHO definíciója szerint - az, aki hosszabb időn keresztül nem megfelelő összetételű és minőségű táplálékhoz jut, azaz akinek fogyasztásában alacsony /nem éri el a napi 40 gr-ot/ az állati eredetű fehérjék, a vitaminok és ásványi anyagok aránya.
- 2/ Ervin László: Goals for Mankind. A report to the Club of Rome. /Forew A Peccei and A. King London, 1977. 277. old.
- 3/ Nyugat-német számítások szerint a fejlett tőkésországokban a 60-as években és a 70-es évek elején 0,2 volt az élelmiszerkereslet jövedelemrugalmassága. Vö. T. Heidhues: Einige agrarpolitische Krisenherde bei veränderten gesamt - und weltwirtschaftlichen Rahmenbedingungen. Agrarwirtschaft, 1976. 8. sz. 238. old.
- 4/ Agra-Europe, Bonn, Párizs, London, Rom 1978. 19. sz. Dokumentation 18. old.
- 5/ Dr. sc. Siegfried Münch: Zu einigen internationalen Entwicklungstendenzen der Agrar- und Nahrungsgüterproduktion. Ernährungsforschung 1979. 5 sz. 138. old.
- 6/ Id. Agrarwirtschaft 1981. 1. sz. 11. old., valamint Dr. sc. Siegfried Münch id. mű 138. old.
- 7/ Csepely-Knorr András-Szakonyi László: A mezőgazdaság fejlődése az európai tőkésországokban. /1961-1978 között/. Közgazdasági Szemle, 1981. 5. sz. 596. old.
- 8/ Agra-Europe Bonn, Párizs, London, Rom 1978. 33. sz. Kurzmeldungen 1. old. és uo. 1978. 18. sz. Kurzmeldungen 6. old.
- 9/ V.ö. ENSZ Compendium of sozial statistics. UN/80 XVII. 6. 654-691. old.
- 10/ Id. ENSZ id. mű 654-691. old., valamint FAO, Agriculture: Toward 2000. C 79/24 1979. július 91. sz. táblázat.
- 11/ A. Basler - H. Wendt: Aktuelle Probleme der Welternährung und Ansätze zu ihrer Lösung. Agrarwirtschaft 1979. 1. sz. 24. old.

- 12/ FAO. Agriculture: Toward 2000. Uo. I. fejezet. 19. pont.
- 13/ Uo. Összefoglalás 6. pont.
- 14/ Uo. I. fejezet 4. pont.
- 15/ Agrarwirtschaft 1981. 1. sz. 19. old., valamint Agra Europe id. mű 1979. 26. sz. Markt + Meinung 19-25. old.
- 16/ A. Basler - H. Wendt. id. mű. 24. old.

Országcsoport	Népesség		Előlelmiszertermelés			
	1961-1970	1970-1979	összesen		egy főre jutó	
			1969-1970	1970-1979	1969-1970	1970-1979
é v e k á t l a g a						
Fejlett tőkés- országok	1,0	0,8	2,2	2,3	1,2	1,5
Ezen belül:						
Észak-Amerika	1,2	0,8	1,9	2,9	0,7	2,1
Nyugat-Európa	0,7	0,5	2,3	1,9	1,6	1,4
Óceánia	1,8	1,4	2,9	3,5	1,1	2,1
Fejlődő tőkés- országok	2,6	2,6	3,3	2,5	0,7	-0,0
Ezen belül:						
Afrika	2,5	2,8	2,7	1,7	0,1	-1,2
Latin-Amerika	2,7	2,7	3,5	3,1	0,8	0,4
Közél-Kelet	2,7	2,8	3,0	3,2	0,3	0,4
Távol-Kelet	2,5	2,4	3,5	2,3	0,9	-0,1
Világ összesen ^{1/}	1,9	1,9	2,7	2,4	0,8	0,5

1/ Az összesen adatok a felsorolásban nem szereplő országok adatait is tartalmazzák.

Forrás: Agrarwirtschaft 1981. sz. 11. old. I. táblázat adatai. /FAO, The Fourth World Food Survey
Rom 1977. 4. és 7. old. - FAO, "Monthly Bulletin of Statistics". Vol.3. /1980./ No.4.13. old.

Az egy főre jutó élelmiszerfogyasztás a tőkésországokban

2. táblázat

Országcsoport	Az egy főre jutó napi kalória-fogyasztás, Kcal		Fogyasztás a táplálkozási igény százalékában	
	1961-1963	1975-1977	1961-1963	1975-1977
é v e k á t l a g a				
Fejlett tőkésországok	3130	3330	123	131
Ezen belül:				
Észak-Amerika	3320	3520	126	133
Nyugat-Európa	3200	3380	125	132
Óceánia	3300	3420	124	129
Fejlődő tőkésországok	2110	2220	92	97
Ezen belül:				
Afrika	2070	2210	89	94
Latin-Amerika	2400	2550	101	107
Közel-Kelet	2290	2660	93	108
Távol-Kelet	2010	2050	91	93
Világ összesen ^{1/}	2410	2590	101	108

1/ Az összesen adatok a felsorolásban nem szereplő országok adatait is tartalmazzák.

Forrás: Agrarwirtschaft 1981. 1. sz. 14. old. 5. sz. táblázat adatai. /FAO, The Fourth World Food Survey, Rom 1977. 10. old. - FAO, "Monthly Bulletin of Statistics". Vol. 2. /1979/ Nr 11. 21. old./

Az egy főre jutó élelmiszerfogyasztás a fejlődő
tőkésországokban

3. táblázat

Megnevezés	Év	Olajexportá- ló országok	Egyéb fejlődő országok		
			alacsony	közepen	magas
			j ö v e d e l e m e l		
Egy főre jutó na- pi kalóriafojyasztás, Kcal	1963	2115	2041	2175	2526
	1975	2357	2001	2324	2656
Kalóriafojyasztás a táplálkozási igény %-ában	1963	92	90	94	104
	1975	103	89	100	109

Forrás: FAO, Agriculture: Toward 2000 079/24. 1979. július

A gabonatermelés fejlődése a tőkésországokban

4. táblázat

Országcsoport	Összes termelés, mill.to		Termésátlag, q/ha	
	1961-1963	1975-1977	1961-1963	1975-1977
	é v e k á t l a g a			
Fejlett tőkésor- szágok	336,9	491,5	22,9	30,5
Fejlődő tőkésor- szágok	291,1	423,6	10,9	13,8

Forrás: Agrarwirtschaft 1981. 1. sz. 12. old. 3. sz. táblázat adatai.

Dr. Váczy Mária:

Die Entwicklung in der Nahrungsmittelproduktion - und
Konsumtion der kapitalistischen Welt in der vergangenen
Jahrzehnten

/Resümee/

Anhand der Analyse der Nahrungsmittelproduktion - und Konsumtion kann festgestellt werden, dass sich hinter der Verringerung des Entwicklungstempos der Produktion die langsame und nicht ausreichende Erhöhung der zahlungsfähigen Nachfrage an Nahrungsmitteln verbirgt. Die Produktion hat sich also langfristig diesen "Markt-Bedürfnissen" und nicht den zur eine wachsende Bevölkerung ernähren und zur Lösung der Hunger und Unterernährung nötigen Bedarf an Nahrungsmitteln angepasst. Das Heisst, hierbei ist das Wort nicht über anderes, als darüber, dass auch sich die Nahrungsmittelproduktion, als andere Produktionszweige untergeordnet den Marktgesetzen des Kapitalismus, den Profitinteressen der Monopolen entwickelt.

Der Widerspruch zwischen der Produktion und der Konsumtion besteht hier nicht nur an der Ebene der einzelnen Nationen, sondern innerhalb der ganzen kapitalistischen Welt und in der wirtschaftlichen Beziehungen zwischen den selbständigen Nationen kommt an die Oberfläche. Ein folgendes charakteristisches Merkmal der Entwicklung in der Nahrungsmittelproduktion - und Konsumtion ist: das Niveau sowohl bei der produktion als auch bei der Konsumtion polarisiert sich zwischen den entwickelten kapitalistischen und Entwicklungsländern immer mehr.